

הסחר הבינלאומי של ארץ-ישראל בתקופה הביזאנטית*

צבי ברסקי

בפתח מאמרו מציין ירון דן, כי 'רק מעט ידוע על הסחר הבינלאומי של ארץ-ישראל בתקופה הביזאנטית... דיוננו מסתמך בעיקר על ידיעות ספרותיות שאינן מרובות... על רקע מיעוט החומר בנושא זה, ראוי להביא מספר ידיעות נוספות המופיעות בספרות הארץ-ישראלית בת התקופה, אשר אין המאמר נעזר בה.

גם במקורותינו אין הסחר הבינלאומי זוכה לסיקור של ממש, והידיעות המצומצמות על אודותיו נושאות על-פירוב אופי כללי בלבד. אם נתייחס למספר הידיעות כמיצג את היקפו של הסחר, לפחות זה הקשור בתושבים היהודים, הרי מקום ראשון תופס הסחר בפרי ובירק. אין הכוונה כאן דווקא לסחר הבינלאומי במוכנו המקובל, אלא בעיקר לסחר מעבר לגבולות המשורטטים לצורך הגדרת תחום ארץ-ישראל החייב בקיומן של המצוות התלויות בארץ. ידיעות, כגון 'התקינו שיהא מותר להביא ירק מחוץ לארץ'¹ ו'פירות חוץ לארץ שנכנסו לארץ'², מתייחסות לתקופה שראשיתה בסוף המאה השנייה והמשכה לפחות עד סופה של המאה הרביעית. ידיעה מפורטת הן לגבי הסחורה — קורדייקא, והן לגבי מקורה ויעדה — 'מן סוסיתא לטבריה' — מובאת בהקשר לדיון בפירות חוץ-לארץ.³ ייתכן שהיותו של פריט זה מוצר-מותרות⁴ זיכה אותו באיזכור המיוחד. מקורות זרים, המצוטטים במאמר בו אנו עוסקים, מלמדים אותנו על תעשיית הפשתן בארץ-ישראל ועל מרכזים, כמו בית-שאן, אשר התפרסמו באיכות מוצריהם. כפי שכבר צוין על-ידי אחרים,⁵ גם מקורותינו משבחים את מוצרי הפשתן העדינים של בית-שאן.⁶ ראוי אף להוסיף את תיאורו של ר' זעירא: 'כלי הפשתן הדקין הבאים מבית שן ככלי צבעונין הן'.⁷

* הערה למאמרו של י' דן, 'הסחר הבינלאומי של ארץ-ישראל בתקופה הביזאנטית', קתדרה, 23 (ניסן תשמ"ב), עמ' 24-17.

1 ירושלמי, שביעית ו ד, לו ע"א. וכן פיאה ד א, יח ע"ד; נדרים ו ח, לט ע"ד. סנהדרין א ב, יח ע"ד — מאמרו של ר' זעירא המוסר כי היתר יבוא הירק הוא משל רבי.

2 משנה, חלה ב א, וכן בשם ר' עקיבא בירושלמי, מעשרות ה ד, נא ע"ד.

3 ירושלמי, שביעית ח ג, לח ע"א.

4 ראה: י' פליקס, 'האלון ומוצריו בספרותנו העתיקה', סיני, לח (תשט"ז), עמ' צט. קורדייקא הוא שעם, המשמש לייצור סוליות-נעליים יקרות, המופק מקליפת האלון. השעם לא גדל בארץ-ישראל. תודתי נתונה לפרופ' פליקס על ההפניה למקור זה.

5 ראה: מ' אבייונה, 'סקיתופוליס', מסות ומחקרים בידיעת הארץ, תל-אביב תשכ"ד, עמ' 366-378; ג' פוקס, 'סקיתופוליס קתדרה, 17 (ניסן תש"ם) עמ' 24-39 וראה גם: ג' פוקס, 'יוון בארץ-ישראל, בית-שאן (סקיתופוליס) בתקופה ההלניסטית והרומית, ירושלים, 1983, עמ' 119.

6 בראשית רבה, שם כ; תנחומא (מהדורת בובר), בראשית כד; קהלת רבה א; שמואל רבה ז.

7 ירושלמי, כתובות ז ט, לא ע"ג, וכן קידושין ב ד, סח ע"ג. תיאור זה בא כהסבר ל'כגדי צבעונין' המוזכרים בהקשר לנדר 'שלא לאכול בשר ושלא לשנות יין ושלא ללבוש בגדי צבעונין' — כולם פרטי מותרות.

ידיעה מעניינת אודות הסחר בכלי-פשתן (בגדי-פשתן) עולה מתוך דיון של הירושלמי במשנה העוסקת בפרטי לבוש 'הבאין מחוץ הים ומדינת הים'.⁸ השאלה, 'מה חוץ הים ומדינת הים או מחוץ הים שממדינת הים', ובעקבותיה הידיעה, 'בראשונה שלא היתה הפשתן מצויה בכל מקום אבל עכשו שהפשתן מצויה בכל מקום צריכין בדיקה' – מלמדות על מציאות של סחר בינלאומי וכי מוצרי-ביגוד היו מיובאים ארצה, כפי שגם היו מיוצאים.⁹ תפוצת הפשתן 'בכל מקום' נבעה מהרחבת גידולו והתפתחותו של הסחר לא רק במוצרו אלא גם בו כחומר-גלם, כפי שהובחן בבירור: 'אנוצי פשתן וכלים מבית שאן'.¹⁰ סימוכין ממקורותינו מצטרפים אם כן למקורות הזרים ומלמדים על הסחר בפשתן ומוצרו.

ידיעה נוספת על אודות יבוא מעבר לים, אם כי ללא פירוט, מובאת מפיו של ר' יונה: 'ספינה הבאה מרומי כמה מינין יש בה את רואה אותה כאילו אחת'.¹¹

8 ירושלמי, כלאים ט ה, לב ע"ד.

9 על יבוא בגדי-פשתן מרומי ועל מחירים הגבוהה אנו למדים מן הבבלי, בבא מציעא ב י, כט ע"ב: 'א"ר יוחנן מי שהניח לו אביו מעות הרבה ורוצה לאבדן ילבש בגדי פשתן ... ככלי פשתן בכתנא רומיתא'.

10 תנחומא (מהדורת בובר), תוריע ז.

11 ירושלמי, דמאי ב א, כב ע"ג.

הערה למאמרו של צבי אילן 'לורנס אוליפנט ו"ארץ הגלעד"'

אלחנן אורן

במאמרו של צבי אילן 'לורנס אוליפנט ו"ארץ הגלעד"', בקתדרה 27, עמ' 147 הערה 24, נאמר על מפה בספרי 'חיבת ציון בבריטניה, 1878-1898', כאילו 'תיחום שטח אזור ההתישבות אינו מדויק'. הצדק עם צבי אילן, אלא שאין המפה האמורה מתכוונת ליצג מחקר חדש; היא שורטטה על פי ספרו של אוליפנט (ארץ הגלעד, מול עמ' 302) בתוספות אחדות, ואכן המפה כפי שהבאתי בספרי נועדה ללוות את הדיון בתכנית המקורית ואת תגובותיהם העיוניות והמעשיות של חובכי ציון עליה. על זאת גם הערתי בעבודה מוקדמת שלי, ככותרת למפה שנחפרסמה בקובץ הציונות ג', תל-אביב תשל"ד עמ' 44; רק בטעות נשמטה הערה זו מן הספר הנדון.